

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Стаття присвячена вивченню концептуальних детермінант формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів музики, зокрема на методико-праксеологічному рівні. Компетентнісний та контекстний науково-методологічні підходи можуть стати ефективним методологічним підґрунтям побудови практико орієнтованого навчання, спрямованого на формування даного особистісного феномена у складно організованій системі професійної підготовки вищої педагогічної школи з урахуванням інтеграційних шляхів розвитку науки, освіти і мистецтва.

Ключові слова: науково-дослідницька культура майбутнього вчителя музики, компетентнісний підхід, науково-методологічна компетентність, компетентність наукового спілкування, інтелектуальна, інформаційна, науково-методична, соціальна компетентність, контекстний підхід.

Стаття посвячена изучению концептуальных детерминант формирования научно-исследовательской культуры будущих учителей музыки, в частности на методико-праксеологическом уровне. Компетентностный и контекстный научно-методологические подходы могут стать эффективной методологической основой построения практико ориентированного обучения, направленного на формирование данного личностного феномена в сложно организованной системе профессиональной подготовки высшей педагогической школы с учетом интеграционных путей развития науки, образования и искусства.

Ключевые слова: научно-исследовательская культура будущего учителя музыки, компетентностный подход, научно-методологическая компетентность, компетентность научного общения, интеллектуальная, информационная, научно-методическая, социальная компетентность, контекстный подход.

The article is sanctified to the study of conceptual factors of forming of future music masters' research culture of future music masters, in particular at methodical level. Competence and contextual methodological approaches can become effective methodological basis of construction of the practical educating, sent to forming of this personality phenomenon in the difficult organized system of professional preparation of higher pedagogical school taking into account the integration ways of development of science, education and art.

The tendency of introduction of competence approach is today distinguished not only in normative but also in the practical constituent of education, description of rich in content descriptions of results units of maintenance of education (competences) is developed. According to competence approach in trade education there are changes of aims: from arming with professional knowledge and abilities - to professional development of future specialist, from preparation of narrow specialist - to preparation of professional that owns different competences, id est by the generalized methods of implementation of the actions purchased in the process of studies. Therefore competence approach must be examined not only as means of updating of maintenance of pedagogical education but also as a mechanism of his coercion to the requirements of contemporaneity, as he allows to bring in correction in organization of process of preparation of music masters as researchers. In the conditions of context approach of capture professional activity provided within the framework and by facilities qualitatively new educational.

In the conditions of context approach of capture professional activity provided within the framework and by facilities qualitatively new educational activity, structurally and functionally isomorphic to professional activity. A design in the educational process of situations of professional activity maintenance of future pedagogical labour of future teacher of musical art allows to examine in the context of the real sociocultural and vital relations. Such organization of educational process in the conditions of higher school assists not only the effective mastering and creative application of

knowledge, abilities, skills and certain standards of behavior, but also to realization and acceptance of them as necessary terms for development professionally and personality meaningful activity.

Keywords: *research culture of future music master, competence approach, scientifically-methodological competence, competence of scientific communication, intellectual, informative, scientifically-methodical, social competence, context approach.*

Постановка проблеми. Розвиток і модернізація педагогічної освіти зумовлюють необхідність підготовки майбутніх учителів до пошуково-дослідницької, інноваційної діяльності в умовах варіативності і полікультурності освітніх систем, оволодіння ними сучасними педагогічними технологіями й виховними стратегіями. У зв'язку із цим особливої значущості набуває спрямування фундаментальної, загальнонаукової підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів, зокрема майбутніх учителів музики, на формування їхньої науково-дослідницької культури.

З посиленням вимог до дослідницької спрямованості фахівців із вищою освітою, зокрема вчителів музики, науковий потенціал розглядається, як найвища планка і кваліфікаційна характеристика вчителя-дослідника-музиканта. Ці вимоги актуалізують необхідність реалізації якісно нової теоретичної підготовки висококваліфікованих майбутніх учителів, здатних до інноваційно-дослідницького пошуку, багатовекторного, системного вивчення педагогічної дійсності, прогностичного аналізу сутності педагогічних і мистецьких явищ, володіння науковими і художніми методами, дослідницькими технологіями і стратегіями.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення окремих аспектів професійної культури педагога займалися такі вчені, як А. Алексюк, І. Богданова, С. Батишев, В. Гриньова, В. Євдокимов, М. Євтух, І. Зязюн, І. Ісаєв, В. Кремень, З. Курлянд, В. Лозова, В. Мижериков, А. Мудрик, Н. Ничкало, О. Пехота, І. Підласий, І. Прокопенко, З. Равкін, А. Реан, О. Рудницька, Ю. Сенько, В. Семиченко, В. Симоненко, В. Серіков, С. Сисоєва, В. Чернокозова, А. Щербаков та інші. Питання щодо підготовки майбутніх учителів музики в контексті професійно-педагогічної діяльності знайшли своє висвітлення у роботах Е. Абдулліна, А. Козир, О. Михайличенко, Г. Ніколаї, О. Олексюк, В. Орлова, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької. Проблеми загальнонаукової та методологічної підготовки студентів розглядалися в роботах В. Андрущенко, Ю. Бабанського, Г. Балла, О. Бережнкової, В. Буряка, М. Герасимова, П. Горкуненко, С. Гончаренка, В. Журавльова, В. Загвязинського, І. Зимньої, М. Князян, В. Краєвського, В. Кушніра, О. Микитюка, О. Новикова, В. Полонського, В. Семиченко, М. Скаткіна, О. Цокур та ін.

У музичній педагогіці проблема формування науково-дослідницької

культури вчителя (окремі її аспекти) була започаткована в роботах Е. Абдулліна, О. Щолокової (методологічний аспект дослідницької діяльності вчителя музики), Л. Арчажнікової, О. Олексюк (дослідницький компонент у професійній підготовці вчителя музики), Г. Падалки (методи науково-педагогічного керівництва підготовкою магістерської роботи), Г. Ніколаї, О. Рудницької (наукове дослідження як дидактична категорія у мистецькій освіті), Л. Масол, В. Орлова, О. Отич, Т. Рейзенкінд, О. Ростовського (досвід вчителя музики в оволодінні дослідницькими технологіями в рамках поліхудожньої і науково-пізнавальної діяльності), О. Єременко (підготовка магістрів музичного мистецтва до науково-дослідної роботи), О. Лобової, Л. Масол (розробка дослідницьких завдань в умовах загальної музичної освіти) та ін.

Проте проблема формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів музики, розробка моделі цього процесу сьогодні залишаються недостатньо вивченими.

Мета статті – дослідити проблему підвищення професійної підготовки майбутніх учителів музики. Завдання – розкрити концептуальні детермінанти формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів-дослідників-музикантів, зокрема на методико-праксеологічному рівні, що представлений компетентісним і контекстним підходами; урахувуючи сутнісні характеристики науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики, її структурні та функціональні складові, виокремити компетентності, у яких має комплексне, багатомірне виявлення означений особистісний феномен.

Виклад основного матеріалу. У своєму дослідженні ми виходили з того, що науково-дослідницька культура вчителів музики як особливий вид компетентності в нових соціокультурних й інформаційних умовах є невід’ємною складовою їхньої професійно-педагогічної культури, виявляється у сформованому науковому мисленні, науковому світорозумінні, художньо-науковому світогляді й естетичному світосприйнятті.

Запропонована авторська концепція дослідження будується на комплексі науково-методологічних підходів, які уможливають цілісне і багаторівневе висвітлення проблеми на теоретико-методологічному та методико-праксеологічному рівнях, дотримуючись певної ієрархії. Так, *теоретико-методологічний рівень аналізу* проблеми презентований загальнонауковими (системним, синергетичним, інтегративним) і конкретно-науковими (культурологічним, аксіологічним, діяльнісний, особистісним) підходами; *методико-праксеологічний рівень аналізу* базується на ґрунті компетентісного, інноваційного і контекстного підходів. Вибір цих наукових підходів зумовлений тим, що:

1) інтегративний і синергетичний підходи виконують роль системоутворюючих чинників у дослідженні, забезпечують «діалог»

різних теорій і практик, створюють платформу для співіснування різноманітних концепцій; дозволяють відійти від однолінійного аналізу і показати «багатомірність» науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики як особистісного феномена, реалізувати цілепокладані дії в соціокультурному мистецькому бутті, ґрунтуючись на ідеї синергетичної парадигми і методології міждисциплінарного знання;

2) системний підхід спрямовує науковий пошук на визначення структурних і функціональних ознак науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики, тенденцій розвитку структурних складових; розкриття даного особистісного феномена як системи, що взаємодіє з іншими соціокультурними галузями – культурою, наукою, освітою і мистецтвом;

3) культурологічний підхід дозволяє розглядати і тлумачити науково-дослідницьку культуру майбутнього вчителя музики, як феномен культури і вибудовувати процес її формування, звертаючись до принципів культурологічної освіти;

4) діяльнісний, особистісний, аксіологічний підходи націлені на розкриття сутності означеного феномена, виявлення закономірностей та особливостей функціонування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики як особистісного явища, визначення змістовного наповнення кожної складової і на цій основі створення теоретичної моделі її формування;

5) компетентнісний, інноваційний, контекстний підходи дозволяють розробити методико-технологічне забезпечення проблеми, розробити оцінно-критеріальний інструментарій педагогічного моніторингу щодо формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя-дослідника-музиканта.

Зупинимося більш детально на компетентнісному і контекстному підходах.

Компетентнісний підхід. Як зазначають науковці (Н. Бібік, І. Єрмаков, Е. Зеєр, В. Лозова, О. Локшіна, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєва), компетентнісний підхід – це пріоритетна орієнтація на цілі – вектори освіти: навченість, самовизначення, самоактуалізація, соціалізація й розвиток індивідуальності. У якості інструментальних засобів досягнення цих цілей виступають такі освітні конструкти, як компетентності та компетенції. Науковці роблять висновок про необхідність переходу до більш цілісної моделі освіти, де ключовими орієнтирами є досвід, компетентність, суб'єктність, що пов'язано не із заміною однієї моделі іншою, а постійним співіснуванням двох парадигм – знаннево-предметної та культурно-компетентнісної.

У матеріалах Болонського процесу підкреслюється, що застосування терміна «компетентність» або «компетенція» для визначення цільових установок вищої освіти знаменує зрушення від суто (або переважно)

академічних норм оцінювання до комплексної оцінки професійної і соціальної підготовленості випускників ВНЗ. Це зрушення означає трансформацію системи вищої освіти в напрямку більшої адаптації до світу праці в довгостроковій перспективі, а також до освоєння освіти впродовж усього життя.

Сьогодні виокремлюється тенденція введення компетентнісного підходу не тільки в нормативну, але й у практичну складову освіти, розробляється опис змістовних характеристик результатуючих одиниць змісту освіти (компетентностей, компетенцій). Згідно з компетентнісним підходом у професійній освіті відбуваються зміни цілей: від озброєння професійними знаннями й уміннями – до професійного розвитку майбутнього фахівця, від підготовки вузького спеціаліста – до підготовки професіонала, який володіє різними компетентностями, тобто узагальненими способами виконання дій, набутих у процесі навчання. Тому компетентнісний підхід необхідно розглядати не тільки, як засіб оновлення змісту музично-педагогічної освіти, а й як механізм його приведення до вимог сучасності, оскільки він дозволяє вносити сутнісні корективи в організацію процесу підготовки вчителів музики як дослідників.

У педагогічних працях питання щодо визначення поняття «компетентність» подається в широкому смисловому діапазоні: як індивідуальна характеристика ступеня відповідності вимогам професії (С. Єлканов, В. Журавльов, А. Маркова); єдність теоретичної та практичної готовності до здійснення своєї професійної діяльності (І. Колеснікова, М. Лук'янова, В. Міжериков, Н. Тализіна, А. Щербаков), сукупність знань, умінь, досвіду, відображену в теоретико-прикладній підготовленості до їх реалізації у професійній діяльності (Е. Зеєр, В. Лозова, О. Овчарук, О. Пометун,); якісний і результативний показник сформованості професійних знань і вмінь щодо реалізації їх у діяльності (Б. Гершунський). Аналіз наукових джерел свідчить, що загальна феноменологія компетентності фахівця знайшла відображення у великій кількості педагогічних досліджень, при цьому сам термін у більшості випадків уживається для позначення високого рівня кваліфікації та професіоналізму людини.

Ураховуючи сутнісні характеристики науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики, її структурних і функціональних складових, пропонуємо виокремити компетентності, у яких має комплексне, багатомірне виявлення означений особистісний феномен, а саме:

1) *науково-методологічна компетентність*, що забезпечує розвиток наукового світобачення, методологічного світогляду, системного, міждисциплінарного і діалектичного мислення; ефективного розгортання різних векторів дослідницького пошуку (наукового-педагогічного, творчо-пошукового, дослідно-експериментального, діагностичного), застосування наукових знань у науково-теоретичній (пояснювальній) та

конструктивно-технологічній (нормативній) діяльності; здійснення смислопошукової діяльності щодо визначення педагогічних і мистецтвознавчих понять і фактів, інтеріоризацію науково-дослідницьких цінностей; розробку власної концепції музично-педагогічного дослідження;

2) *компетентність наукового спілкування* забезпечує процес наукового діалогу, обміну інформацією через спілкування, дискутування на засадах наукового плюралізму, гуманізму, толерантності, взаєморозуміння і поваги до співдбесідника, різноманітних теорій і концепцій, урахування різних контекстів і вагомості науково-концептуальних поглядів учених у сучасному науково-педагогічному просторі; виявляється у здатності додержуватися різних наукових підходів, точок зору, наукових позицій, знаходячи змістові компроміси, зводячи до загального консенсусу суперечні питання; володіти необхідними мовленнєвими зворотами, науково-педагогічним тезаурусом, понятійним апаратом педагогічної науки для презентації, аргументації та обґрунтування власних думок і поглядів;

3) *інтелектуальна компетентність* пов'язана з реалізацією різноманітних способів мисленнєвої діяльності (аналітико-синтетичних дій, співставлення, виділення головного, узагальнення тощо), наукових і художніх методів пізнання; динамічною мобілізацією, актуалізацією і застосуванням набутих знань у нових навчальних ситуаціях; здатністю до самостійного розв'язання пізнавальних і творчих завдань, розробки різних логічних схем структурування навчальної інформації;

4) *інформаційна компетентність* як здатність до швидкого адаптування у відкритому інформаційному просторі, орієнтування в інформаційних потоках, володіння сучасними інформаційними технологіями, способами критично-оцінного судження щодо інформації, яка поширюється, розставляючи акценти, виходячи із загальнолюдських пріоритетів, культурних і духовних цінностей;

5) *науково-методична компетентність* виявляється як здатність до наукового обґрунтування навчально-виховних дій у музично-педагогічній освіті; осмислення освітньої і мистецької практики у світлі досягнень сучасної педагогічної науки; розробки науково-методичного забезпечення, ефективних дидактичних і виховних технологій, авторських курсів, програм, ґрунтуючись на досягненнях музично-педагогічної теорії і практики; реалізації інноваційних ідей, трансформованих у конкретних педагогічних цілях, завданнях, технологіях;

6) *компетентність акмеологічного зростання* досягається завдяки реалізації стратегії самовдосконалення і творчого самовтілення майбутнього вчителя музики як дослідника, пошуку шляхів самоздійснення у науково-пізнавальній і дослідницькій діяльності; розвитку і саморозвитку особистісних якостей, що потрібні в майбутній дослідницькій і музично-педагогічній діяльності; формуванню вмінь учитися протягом життя, підтримуючи неперервний хід навчання, обертати дослідницький пошук у

предмет власного практичного перетворення як учителя-дослідника;

7) *соціальна компетентність* виявляється як здатність до швидкого й оперативного опанування програмами музично-педагогічної діяльності й поведінки, завдяки оволодінню науковими методами і дослідницькими стратегіями; готовність до втілення дослідженого соціокультурного досвіду, системи соціальних зв'язків та відносин; виконання різних соціальних функцій та ролей (учитель-дослідник-музикант, учитель-вихователь, учитель-фасилітатор та ін.); гармонізації соціальних відносин у системах «викладач – студент», «учитель – учень», «студент – науково-освітнє середовище»; науково обґрунтованого прогнозування соціокультурної реальності, ураховуючи всі чинники впливу на суб'єкт і об'єкт педагогічного процесу.

Підсумовуючи вищевикладене стосовно реалізації компетентнісного підходу у формуванні науково-дослідницької культури майбутніх учителів музики, пропонуємо виділити такі напрями впровадження цього підходу у професійну підготовку майбутнього вчителя-дослідника-музиканта:

– визначення сукупності компетентностей майбутнього вчителя-дослідника (науково-методологічної, наукового спілкування, інтелектуальної, інформаційної, науково-методичної, акмеологічного зростання, соціальної), сформованість яких свідчить про високий рівень досягнення його науково-дослідницької культури;

– розробка та коригування більш точної й діагностично виваженої технології виміру підготовки майбутнього вчителя-дослідника-музиканта на основі виділених спеціальних компетентностей;

– унесення змін у зміст кваліфікаційних характеристик майбутнього вчителя музики, у яких в узагальненому вигляді представлені вимоги до рівня його теоретичної та практичної готовності, що відповідає державному стандарту вищої професійної освіти;

– внесення змін у навчальні курси, у яких предметні галузі мають співвідноситися з різними видами компетентностей; розширення в структурі навчальних програм міжпредметного, дослідницького компонента.

Контекстний підхід. Створити умови для взаємопроникнення навчальної і професійної діяльності дозволяє розроблений А. Вербицьким [Вербицький, 1991] контекстний підхід до професійного навчання; підхід, у якому поняття «контекст» виступає смислоутворювальною категорією. Сутність цього методу полягає у відтворенні навчального процесу в контексті майбутньої професійної діяльності, завдяки реалізації реальних педагогічних ситуацій, що вимагають розв'язання конкретних професійних завдань. Отже, контекстний підхід зумовлює орієнтацію майбутнього фахівця на професійну діяльність, що моделюється у професійній підготовці.

В умовах контекстного підходу оволодіння професійною діяльністю

забезпечується в рамках і засобами якісно нової навчальної діяльності, структурно та функціонально ізоморфною професійній діяльності. Моделювання в навчальному процесі ситуацій професійної діяльності дозволяє розглядати зміст майбутньої педагогічної праці вчителя музики в контексті реальних соціокультурних і життєвих відносин. Така організація навчального процесу в умовах вищої школи сприяє не тільки ефективному засвоєнню і творчому застосуванню знань, умінь, навичок і певних зразків поведінки, а й усвідомленню і прийняттю їх як необхідних умов для розвитку професійно й особистісно значущої діяльності.

Отже, можна стверджувати, що контекстний підхід забезпечує рівень особистісного включення майбутнього вчителя-дослідника-музиканта у процеси наукового пізнання, оволодіння різними способами й елементами музично-педагогічної діяльності за умов реалізації різноманітних дослідницьких стратегій і наукової творчості.

Застосування концепції контекстного навчання як теоретичного підґрунтя формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики в процесі професійної підготовки переконує в тому, що стратегічним напрямком інтенсифікації й активізації навчального процесу є не стільки збільшення обсягу інформації, що передається, її пресування або прискорення пізнавальних процесів, а й створення дидактичних умов для осмислення освітніх процесів, навчання, його професійної складової на особистісному і соціокультурному рівнях. Особистісний смисл активності майбутнього вчителя музики як дослідника позначається на свідомому, творчому засвоєнні навчальної інформації, цілеспрямованому застосуванні дослідницьких технологій, певних наукових методів для глибинного осягнення мистецької реальності, формуванні через набуті знання цілісного уявлення про майбутню науково-дослідницьку і музично-педагогічну діяльність, її структурні компоненти.

Організація контекстного навчання передбачає розробку спеціальної технології, низку форм і методів для забезпечення поступового переходу, а не стрибка від навчальної діяльності академічного типу до професійної. При цьому відбувається послідовна трансформація діяльності майбутнього вчителя музики, а саме: навчальна діяльність трансформується у квазіпрофесійну (наприклад, ділові ігри, семінари-диспути, семінари-дослідження тощо), після чого – у навчально-професійну (науково-педагогічна практика, НДРС), що створює умови для природного переходу від навчання до майбутньої діяльності вчителя-дослідника-музиканта. Такі умови забезпечують поступовий перехід від найбільш абстрактних навчальних моделей, що реалізуються у рамках окремо взятих навчальних дисциплін, до більш конкретних предметних і міжпредметних моделей, які спрямовані на відтворення цілісної професійної музично-педагогічної праці.

Висновки. Таким чином, розглянуті науково-методологічні підходи –

компетентнісний та контекстний – можуть стати ефективним методологічним підґрунтям побудови практико орієнтованого навчання, спрямованого на формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики у складно організованій системі професійної підготовки вищої педагогічної школи з урахуванням інтеграційних шляхів розвитку науки, освіти і мистецтва.

Обраний нами напрямок дослідження має продовження у вивченні проблеми формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів музики, зокрема його концептуальних детермінант, методологічних підходів, залежності спеціалізації фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

- Вербицкий, 1991* – Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход : методическое пособие / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.
- Тушева, 2013* – Тушева В. В. Теоретико-методологічні засади формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки: монографія / В. В. Тушева; УМО НАПН України. – Харків : видавництво «Федорко», 2013. – 421 с.

REFERENCES

- Verbitskiy, 1991* – Verbitskiy A. A. Aktivnoe obuchenie v vyisshey shkole : kontekstnyiy podhod: Metodicheskoe posobie / A. A. Verbitskiy. – M. : Vysshaya shkola, 1991. – 207 s.
- Tusheva, 2013* – Tusheva V. V. Teoretiko-metodologichni zasady formuvannya naukovo-doslidnitskoyi kulturi maybutnogo vchitelya v protsesi profesiyanoi pidgotovki: monografiya / V. V. Tusheva; UMO NAPN Ukraini. – Harkiv : vidavnistvo «Fedorko», 2013. – 421 s.

Надійшла до друку 23.01.2015 року

УДК: 37.035

Маріям Уйсімбаєва

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті наголошується на тому, що змістова структура соціальної активності старшокласників як інтегративне утворення розглядається через взаємопов'язані та взаємозумовлені структурні компоненти: ціннісно-мотиваційний (усвідомлення старшокласником себе як повноправного члена суспільства, прийняття загальнолюдських цінностей та наявність власної системи ціннісних орієнтацій, розвиток соціально та особистісно значущих мотивів та потреб), когнітивний (засвоєння соціальних цінностей, наявність знань про соціальні моральні норми і правила; сформованість соціальних понять, суджень та уявлень), діяльнісно-комунікативний (сформованість соціальних умінь та навичок, досвід соціальної діяльності, досвід застосування знань і вмінь у соціальній поведінці, практична готовність до соціальної взаємодії, установлення і розвитку контактів з іншими людьми, уміння встановлювати міжособові зв'язки), рефлексивно-аналітичний (сформованість умінь критично оцінювати й коригувати результати своєї діяльності; здатність адекватно оцінювати рівень власної готовності до соціально значущої діяльності).

Ключові слова: соціальна активність, соціальні цінності, соціальні норми, діяльність, мотив, структурні компоненти; ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діялісно-комунікативний, рефлексивно-аналітичний компоненти.